

scentes, reminiscimus, dum videntes non pervidemus, et aspicientes non perspiciamus, et intendentes non penetramus, donec iterum meditatione assurgamus in contemplationem, contemplatione in admirationem, admiratione in mentis alienationem. Veritatis contemplatio in hac vita inchoatur, sed in futura jugi perpetuitate celebratur. Per veritatis contemplationem eruditur homo ad justitiam, consummatur ad gloriam. Gratia contemplationis cor ab omni mundano amore non solum emundat, sed sanctificat, et animum ad caelestium amorem inflammat. Qui divina inspiratione et revelatione ad contemplationis gratiam promovetur, quasdam arrhas futurae illius plenitudinis accipit, ubi sempiternae contemplationi perpetuo inhærebit. Qui vero contemplationi veritatis vult vacare, necesse est ut discat requiescere, non solum ab operibus malis, sed etiam a cogitationibus supervacuis. Multi siquidem etsi sciant vacare corpore, minime tamen valent vacare corde, nescientes facere sabbatum ex sabbato: et ideo non valent implere quod dicitur in Psalmo. *Vacate, et videte quoniam ego sum Deus (Psal. XLV, 11)*. Vacantes siquidem corpore, sed vagantes ubique corde, nequaquam merentur videre quam dulcis est Dominus, et quam bonus Israel Deus iis qui recto sunt corde (*Psal. LXXII, 1*). Inde est quod hostes derident sabbata eorum (*Thren. I, 7*); id est, ipsa suae vacationis otia in cogitationes inutiles protrahunt, et per devia quæque vago incessu, sine respectu perventionis passim huc et illuc vagantur. Animus eorum in diversa rapitur, et nunc in hanc partem, nunc in illam discurrendo mira agilitate in contraria agitur.

87. Sic, sic quamdiu sub egenis hujus mundi elementis **368** vivimus, desideria nostra ultra gaudia nostra extendimus, quia infinite plura sunt quæ concupiscimus, quam quæ in hac vita apprehendere possumus. Beata autem illa supernorum spirituum multitudo desideria sua ultra gaudiorum suorum non extendit plenitudinem, quæ felicitatis suæ infinitatem vel immensitatem comprehendere omnino non sufficit. Est autem eorum gaudium, non solum de contemplatione Creatoris, sed etiam de contemplan-

A dis ejus creaturis. Dum enim Deus in omnibus suis operibus mirabilem inveniunt, quid mirum si ubique mirando venerantur, venerando mirantur magnalia ejus, quem diligunt? Inveniunt itaque, non solum in creaturis incorporeis, sed etiam in creaturis corporeis, unde mirentur, unde Creatorem earum digne venerentur. Hæc omnia jugiter contemplantur, contemplantes mirantur, mirantes lætantur. Lætantur de divina contemplatione congratulantur de mutua visione, mirantur in rerum corporalium speculatione.

88. Discamus et nos contemplantes mirari, et mirantes contemplari, quomodo illius supernæ beatitudinis cives omnia quæ sub ipsis sunt indesinenter aspiciunt, omniumque quæ ab alto vident, rationem et ordinem comprehendunt; quomodo de mutua societate indissolubilique charitate in infinitum gaudeant, quomodo in illam divinæ claritatis visionem insatiabiliter inardescant. Nihil est jucundius, nihil utilius gratia contemplationis. Quanto amplius in caelestium contemplatione delectaris, et delectando admiraris, tanto libentius immoraris, tanto diligentius perscrutaris, profundiusque illuminaris. Semper in illis invenies quod mireris, et unde delecteris. Nusquam est copiosior materia admirandi, et nusquam utilior causa delectandi. In his ergo semper sit tua admiratio et delectatio. Nec necesse erit alia pro aliis quærere, et per vanam huc illucque cogitationum evagationem discurrere. Deum namque cognoscere, plenitudo est scientiæ. Plenitudo autem hujus scientiæ, plenitudo est gloriæ. Consummatio gratiæ, perpetuitas vitæ. Ad hujus vero scientiæ plenitudinem opus est potius intima compunctione, quam profunda investigatione; suspiriis, quam argumentis; crebris lamentationibus, quam copiosis argumentationibus; lacrymis, quam sententiis; oratione, quam lectione; gratia lacrymarum, quam scientia litterarum; caelestium potius contemplatione, quam terrestrium occupatione.

Sequebatur hic in recentioribus editionibus alius libellus de Conscientia, sed ab Horstio merito expunctus, utpote mera superiorum repetitio.

TRACTATUS DE CONSCIENTIA.

AD RELIGIOSUM QUEMDAM ORDINIS CISTERCIENSIS.

Hic tractatus non est Bernardo indignus, quanquam nec illius esse videatur. Auctor in fine nomen suum reticere cupit: quod Bernardus non solet.

PROEMIUM.

Petis a me, dilecte mi, quod supra me est, imo

D contra me, videlicet lumen scientiæ, conscientiæ puritatem. In utroque falleris, sed falli non credis,

ita vel dilectione mea tangeris, vel opinione. Ego **A** quid sum, et quid possum? Peccator enim sum, et ultra modum peccans peccator, et ingenii vivacitas ullum in me non habet locum. Accedit ad hæc negotiorum multiplicitas, quæ quidem in homine ingenioso totius doctrinæ semina vel obruit, vel repellit, juxta Sapientem: *Sapientia scribenda est in tempore otii, et qui minoratur actu, percipiet illam. Eccl. xxxviii, 25*. Verumtamen etsi non eo quod amicus es, tamen quia importunus es, surgam juxta præceptum Domini (*Luc. xi, 8*), et dabo non quod tibi necessarium, sed quod mihi ad manum. Dominus autem tribuat tibi secundum cor tuum. Ipse est enim qui dat voci suæ vocem virtutis: qui in dulcedine sua pauperi parat, qui replet in bonis desiderium tuum.

CAPUT PRIMUM.

Quam obscura et impenetrabilis res sit conscientia.

1. Conscientia hominis abyssus multa. Sicut enim profundum abyssi exhauriri non potest, ita cor hominis evacuari non potest a cogitationibus suis. Conscientia hominis est quasi *mare magnum et spatiosum*, ubi reptilia quorum non est numerus (*Psal. ciii, 25*). Quam bene dixit, **369** reptilia! Sicut enim reptile latenter repit, et sinuosis anfractibus huc illucque deambulat: ita et in hominis conscientiam venenatæ cogitationes suaviter intrant et exeunt; ut nesciat homo unde veniant, aut quo vadant. Bene noverat hoc qui dicebat: *Pravum est cor hominis et inscrutabile; et quis, inquit, cognoscat illud? (Jerem. xvii, 9)*. Nec dicit quis, pro difficili, sed pro impossibili: quia quod scrutationem non recipit, nec cognitionem. Vide illum magnum apostolum, Paulum loquor, unicum scrutatorem conscientiæ suæ. *Mihi, ait, pro minimo est ut a vobis judicer, aut ab humano die*. Ecce quomodo humanum judicium evaserat, nihil dubitans ab his qui foris sunt, *Sed neque, inquit, meipsum judico (I Cor. iv, 3)*. Et ubi est, o Apostole, verbum sanctum tui ipsius dicentis: *Sinos ipsos judicaremus, non utique judicaremur? (Id. xi, 31)*. Quid est quod teipsum vel nobis vel dissimules judicare? Audi quare: *Nihil, ait, mihi conscius sum*. Felix conscientia non sibi in aliquo conscia, quæ nec proprium judicium, nec alienum veretur. Videsne quam sublimi conversatione et alienum et proprium judicium non timebat? Latet tamen adhuc laqueus et fovea magna, vas electionis: sed quæ vigilantissimum illum oculum tuum non possit effugere. Subjunctum enim, *Sed non in hoc justificatus sum*: et addidit, *Qui autem judicat me, Dominus est (I Cor. iv, 4)*. Hoc autem tertium judicium Dei, quod etiam illa purgatissima non comprehendit conscientia, nesciens juxta Scripturam, utrum amore an odio digna sit, cum omnia ei in posterum reserventur incerta (*Eccle. ix, 1, 2*). Hujus enim judicii timore concussus pariter, et percussus gemebat et dicebat: *Quod enim operor, non intelligo (Rom. vii, 15)*. Etsi enim exi judicium mundi, et judicium mei; restat tamen judicium

PATROL. CLXXXIV.

A Dei, quod me non sinit intelligere quod operor, quia nescio si acceptet illud quod operor. Ipse enim melius novit me, quam ego me, scrutans et renes et corda, occultorum cognitor, pertingens usque ad divisionem animæ et spiritus (*Hebr. iv, 12*), qui solus novit omnia et omnium rationes.

2. O singulare sancti Spiritus organum, si non intelligis quod operaris, cur alio loco dicis, *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ (II Cor. 1, 12)*: tuam gloriam, tuam conscientiam vocas? Sed ex parte intelligit, et ex parte non intelligit. Intelligit plane, quia et suum aliorum supergressus est judicium: sed citra judicium Dei retinetur, ubi procul dubio nescit quid operatur. Non enim per illa duo justificatur, sed per tertium justificabitur, quod sicut non est cognoscibile, ita est incomprehensibile. Duorum tamen judiciorum exclusio, id est in præsentibus justificatio, quodammodo certa significatio est æternæ prædestinationis, in qua nos Deus prævidit conformes fieri imagini Filii sui; et futurae glorificationis, cum nos in ipso erimus et ipse in nobis, cum ipse erit omnia in omnibus. Propter hoc enim tam secure quam sincere alibi loquebatur: *Certus sum, ait, quia neque mors, neque vita, et multa alia, imo pene omnia quæ ibi enumerantur, non poterunt me separare a charitate Christi (Rom. vii, 38, 39)*. Sed cum tot et tanta dixisset, unum, scilicet propriam voluntatem, reticuit, quæ salvationis et damnationis est causa. Et attende quomodo vir Deo plenus conscientiam suam dixerit gloriam suam, tanquam eam plene intelligens, et se in ea. Et tamen dixerat se non intelligere quod operatur, conscientiam suam non jam in gloriam, sed in ignorantiam conceptivans. Deficit ergo Apostolus scrutans scrutinio conscientiam suam: et dum ad fundum ejus pervenire se credidit, alienum judicium et suum evacuans, incurrit profundum, scilicet judicium Dei penetrare non valens, ut jam vel conventus vel convictus eructet, *Judicia tua, Domine, non modo abyssus, sed et abyssus multa (Psal. xxxv, 7)*. Quid ergo faciemus nos miseri et miserabiles, si ille qui plus omnibus laboravit (*I Cor. xv, 10*), cui etiam Claviger regni cum Joanne et Jacobo nihil contulisse videntur (*Galat. ii, 6-9*), qui usque ad tertium cælum raptus est (*II Cor. xii, 2*), ita de seipso sentit et loquitur? Sed ut jam totum quod de conscientia sentio, verbis nudis et puris tuæ puritati aperiam, quatuor distinctionum modos tibi assignare decrevi, ut quod particulatim distinctum fuerit, legatur dulcius, et melius conservetur.

370 CAPUT II.

Quatuor conscientiarum genera.

3. Conscientia igitur alia bona et tranquilla; alia bona et turbata: alia mala et tranquilla; alia mala et turbata. Sed primum de prima videamus. Bona namque conscientia est, quæ et præterita peccata punit, et punienda committere refugit: quæ etsi peccatum sentiat, peccato non consentit. *Bea-*

tus vir, cui non imputavit Dominus peccatum, ait sanctus (Psal. xxix, 2). Non dixit, Qui non fecit peccatum: non est enim hic aliquis, nisi unus; et hic est Filius Dei, qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus (I Petr. ii, 22). Omne ergo quod ipse mihi non imputare decreverit, sic est quasi non fuerit. Beati ergo, non quorum nullæ inventæ sunt, sed quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata (Psal. xxxi, 1). Non dixit, Quorum nulla sunt; sed, quorum tecta sunt peccata: ut quodam tegumento quodammodo Dei oculis abscondantur. Felix anima, quæ peccatum sentiens, peccato non consentit: quam etsi cogitatio inquinat, ratio lavat, pugnant et repugnans legi peccati. Molestia lucta est, sed fructuosa est; quia etsi pœnam habet, adhibet et coronam: imo quod sentientem fatigat, vincentem coronat. In hoc enim conflictu ubi sensus est, non consensus, nihil damnationis est, juxta Apostolum, his qui sunt in Christo Jesu (Rom. viii, 1). Porro is qui voluntatem habet non peccandi, et custodiendi pedes suos a lapsu; qui commissa præteriti temporis et plangit, et punit; qui malignos cogitatus advenientes cordi suo allidendo ad Christum respuit: hoc tanquam triplice funiculo strictus atque constrictus, conscientiam habet et purificatam, et puram. Tranquillam autem dixerim, cum jam ipse Spiritus testimonium perhibet spiritui ejus quod filius Dei sit, cum omnibus dulcis est, nulli gravis; utens amico ad gratiam, inimico ad patientiam, omnibus ad benevolentiam, quibus potest ad beneficentiam. Rara avis in terra hujusmodi conscientia: sed quanto rarior, tanto charior apud Deum.

CAPUT III.

De conscientia bona et turbata.

4. Conscientia bona est, sed turbata, quæ nil molle, nil fluxum recipit, sed a mundi aspergine quando potest pressius detergit, non tamen in dulcedine, sed in amaritudine multa. Dura enim videtur ei via rectior, et austerior vita. Ubique videtur quod carni displicet: sed retinet se freno timoris Dei, et in omni tempestate cordis sui ad hanc anchoram figitur. Nam, juxta Prophetam, turbatus est, et non est locutus (Psal. lxxvi, 5). Sed audivi quid de isto Dominus dicat: Cum ipso sum, inquit, in tribulatione. Ad quid? Eripiam eum, et glorificabo eum (Psal. xc, 15). Eripiam ab amaritudine, glorificabo in voluptate: cum illa quæ prius faciebat timore: faciet cum amore. Hæc vero conscientia loquitur Deo in Psalmo, et dicit: Commovisti, inquit, Domine, terram, et conturbasti eam: sana contritiones ejus, quia commota est. Commovetur terra, cum peccator confitetur et pœnitet; conturbatur, cum in conversatione amaritudinem sustinet: sed contritiones istas illius sanare solius est, qui sanat omnes infirmitates nostras. Audi tamen quod sequitur: Ostendisti populo tuo dura. Quæ dura? Potasti nos vino compunctionis (Psal. lix, 4, 5), non lacte unctionis.

5. Notandum vero est, quod quibusdam in religione viventibus apponitur lac ad bibendum, quibusdam etiam vinum: sed tamen utrumque divinum. Bibunt illi lac, quibus et vigiliæ breves, et cibi dulces, et labores appetibiles, et panni suaves videntur: quibus etiam parum est illud quod magnum est in exercitiis sanctæ conversationis. Lac enim suaviter bibitur, dulciter liquatur, sine læsione, sine amaritudine. Ita et isti in sancto proposito suaviter incedunt, dulciter currunt: sine læsione propriæ conscientiæ, sine amaritudine alienæ. Hoc habet proprium qui hujusmodi lac bibit, ut ei peccatum suum displiceat, ut alieno peccato non consentiat, ut propter hæc peccatorem non deserat; ut vitium ejus, in quantum in ipso est, non dissimulet; et cum corripuerit, non insultet. Ecce de potu lactis: audi de vini potu. Vinum quippe asperum est et insuave. Vinum bibunt hi qui vias vitæ aggressi et ingressi, tribulationibus corporis et animæ pariter contorquentur, sed non cedunt, neque recedunt in tribulatione. Isti sunt quibus ipse Dominus ore proprio prædicat et prædicat: Vos estis, inquit, qui permansistis mecum in tentationibus meis (Luc. xvii, 28). Sed quis horum tibi videtur [supp. felicior] vel ille qui in suavitate, vel ille qui in asperitate currit viam mandatorum Dei? Primus videtur esse felicior, secundus fortior: uterque tamen justus, uterque pius, habentes proprium donum ex Deo, alius quidem sic, alius vero sic. Vis nosse quia in utroque bene placitum est coram Deo? Bibi, inquit, vinum meum cum lacte meo (Cant. v, 1). Qui enim primum a tentatione liberat, secundum in tentatione confortat: et sic alter experitur quoniam suavis est Dominus; alter vero quoniam fortis est Dominus. Fortis plane et potens in prælio, in quo servum suum, etsi premi, non tamen opprimi patitur in multitudine misericordiæ suæ. Venite, ait propheta, emite absque argento vinum et lac (Isa. lv, 1). Omnis enim timorata conscientia quæ ad Deum venit, vel lac ab ipso, vel vinum emit, secundum quod dictum est et tractatum. Et nota quia utrobique vinum præposuit, pro eo scilicet quod qui majorem sustinet pro Deo perseveranter tribulationem, majorem habeat et mercedem. Et hæc dicta sint pro differentia bonæ et tranquillæ conscientiæ; et bonæ et turbatæ conscientiæ.

CAPUT IV.

De mala et tranquilla conscientia.

6. Sequitur mala et tranquilla conscientia, quæ sicut nihil pejus, ita nihil est infelicius. Quæris quænam illa sit? Hæc est illa quæ nec Deum timet, nec hominem reveretur: quæ cum venerit in profundum malorum, contemnit (Prov. xviii, 3). Et vide lapsam, imo et casum malæ conscientiæ, quam minutatim et pedetentim declinet a Deo; et ita in profundum descendat, ut super eam urgeat puteus os suum. Primum quando homo assuetus bonis graviter peccat, videtur ei adeo importabile, ut in infernum vivens descendere videatur. Processu vero

temporis non importabile, sed tamen grave videtur, et inter importabile et grave non parvus descensus est. Paulo post et leve judicat: et cum creris ictibus verberetur, vulnera non sentit, verbera non attendit. De hujusmodi in Scriptura veritatis expressum est: Verberaverunt me, et non dolui: traxerunt me, et ego non sensi (Id. xxiii, 35). In brevi vero temporis spatio, non solum non sentit, sed et placet, et dulce fit quod amarum erat, et asperum vertitur in suave. Ducitur deinde in consuetudinem, ut jam non modo placeat, sed et assidue placeat, et se continere non possit. Ad extremum vero non potest avelli, quia consuetudo vertitur in naturam: et quod prius faciendum erat impossibile, jam impossibile est ad continendum. Sic enim descenditur, imo caditur, a Jerusalem in Jericho: sic itur in aversionem et duritiam cordis. Hic peccator fetet, hic quadrumanus est: hic lapis spelunçæ superpositus (Joan. xi, 39, 38) illos misericordes radios divini luminis non admittit: hic juxta Scripturam, a mortuo, tanquam ab eo qui non est, perit confessio (Eccli. xvii, 26); nisi forte miserans Deus eor lapideum in carneum quandoque convertat.

7. Hæc est mala conscientia, quæ per hujusmodi discrimina, imo præcipitia ruit, et corrui et irrui super se ipsam. Quomodo tranquilla? Cum mundi hujus prosperitas alludit et illudit; cum laudatur peccator in desideriis animæ suæ, et iniquus benedicitur; cum peccantium favor, et peccare nolentium pavor nolens et dolens arridet ei; cum non est qui arguat, sed et qui arguere peccatorum audeat ex omnibus qui in circuitu ejus sunt. Et sic impletur in eo quod scriptum est: Prosperitas stultorum perdet illos (Prov. i, 32). Nihil æque exasperat illius tremendi Judicis majestatem, quam peccare, et secure peccare, et de vitiis quasi de virtutibus gloriari. Non miserearis, Domine, ait justus, omnibus qui operantur iniquitatem (Psal. lxxviii, 6). Hæc est iniquitas cujus non miseretur Deus, cum homo defendit quod Deus odit, et peccatum justitiam asserit, ut Omnipotenti resistat, et Omnipotens illi. Hæc est illa superbia, de qua scriptum est: Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam (Jacobi. iv, 6). Intellige quod dicit, resistit. Resistere enim ex æquo est. Ille autem ex æquo Deo resistere proponit, qui quod Deus astruit, destruit quantum in ipso est, dicens malum bonum, et bonum malum, amarum dulce, et dulce amarum; lucem tenebras, et tenebras lucem (Isai. v, 20). Hanc vero tranquillitatem nutrit impunitas, securitatis et negligentia mater, noverca virtutum, religionis virus, tinea sanctitatis.

CAPUT V.

De mala conscientia, et turbata,

8. Mala autem conscientia est, sed turbata, quæ in actu peccatorum suorum deprehenditur et comprehenditur. Nam dum pasci se voluptatibus credit, anxietatibus cedit humanis, pudoribus et confusio-nibus reverberata, sicut scriptum est: In operibus

manuum suarum comprehensus est peccator (Ps. ix, 17). Verbi gratia, appetit quis adulterium ad voluptatem, sed comprehenditur ibi ad anxietatem: et multo major est anxietas quam voluptas ad omnem verecundiam et angustiam hominis qui hominem et vivit, et sapit. Sed licet quidam in ipsa deprehensione convertantur ad Dominum, major tamen est numerus in ipsa confusione permanentium in peccato. De exeuntibus scriptum est: Imple facies eorum ignominia, et quærent nomen tuum, Domine (Psal. lxxxii, 17). De non exeuntibus dicit Jeremias propheta: Percussisti eos, Domine, et non doluerunt, attrivisti eos, et renuerunt suscipere disciplinam (Jerem. v, 3). Hi sunt quatuor conscientiarum rivi de voluntatis fonte currentes, in quibus justus purgantur, inquinantur injusti: ut fiat quod scriptum est, Et qui in sordibus est, sordescat adhuc, et justus justificetur adhuc (Apoc. xxii, 11). Et quia cogitationes hominis, sive boni, sive mali, continua volubilitate volvuntur; plurimos cogitationum modos, quaquaversum se vertant, pro modulo meo tibi statui demonstrare, ut melius possis intelligere quam longe simus ab illo qui semper in eodem statu permanet, Domino nostro Jesu Christo.

CAPUT VI.

De variis cogitationum generibus.

9. Cogitationum vero aliæ onerosæ aliæ affectuosæ, aliæ obscenæ, aliæ otiosæ, aliæ curiosæ, aliæ suspiciosæ, aliæ distentoriæ. Onerosas cogitationes in anima justi illas accipe, quibus resistere vult, et tamen non potest; sed velit nolit, irrui in oculos mentis muscarum Ægypti pestilentia, et perstre-punt ranæ in penetralibus cordis ejus. Cogitat homo plerumque terribilia de fide, horribilia de divinitate, et per phantasmata corporearum imaginum transrotatus, illa sentit, quæ vel in confessione vomere peccator oneratus exhorret: et quanto districtius non exhibet membra sua arma iniquitatis peccato, tanto strictius hujusmodi spiritu quatitur et pulsatur. Cum enim ille insatiabilis homicida ab exteriori sensualitate se videt exclusum, interiora collectis viribus aggreditur. Sed spiritualis homo qui omnia judicat, illius astutias non ignorat. Reprimit quod potest: quod autem non potest reprimere, tolerat; quia etsi latratum canis sustinet, morsum non timet. Latrat enim cum suggerit; tunc vero mordet, cum ad consensum pertrahit: sed cum non ingerit quod suggestit, tunc non vulnerat, sed coronat; quia etsi sentientem cruciat, non obligat non consentientem. Sunt nihilominus et onerosæ, cum ex officio Marthæ suscepto sollicitus homo turbatur erga plurima propter plurimos, ut habeant unde in divino officio sustententur.

10. Affectuosæ sunt, quando circa carnis suæ curam afficitur, sicut in victu et vestitu. Tangitur etiam sæpe homo affectione propinquorum suorum secundum carnem. Obscenæ sunt, quando carnalis delectatio titillat et pungit: sed hæc tanquam feces

immundissimæ longius in ipso principio propulsandæ sunt. Otiosæ sunt, quando illis nec delectatur, nec afficitur: verbi gratia, equum currentem vel avem volantem cogitans, ubi pene inter vitium **373** residet et virtutem, nec descendens, ad illum, nec ad istam ascendens. Curiosæ sunt, quando proponit explorare proximorum secreta: et quæ curiose se ipsam scrutari debuerat, oblita sui aliena curat, nunc intus, nunc foris vaga et garrula, et quietis impatiens. Suspiciosæ sunt, quando nullum certum argumentum habens, male de proximo suspicatur; et ea quæ in utramlibet partem inclinari possunt, in deteriorem interpretatur. Distentoriæ sunt, quando de longinquis rebus, et regnis, et regionibus disponit et tractat; quando distenditur in quæstionibus et rationibus hujus mundi: quam *pessimam occupationem*, juxta Salomonem, *dedit Deus filiis hominum, ut distendantur in ea* (Eccle. 1. 13). Item.

41. Cogitationum vero multiplex varietas esse cognoscitur. Aliæ namque cor inflant, aliæ elevant, aliæ perturbant, aliæ dissipant, aliæ confundunt, aliæ distendunt, aliæ ligant, aliæ inquinant, aliæ contrahunt, aliæ corrumpunt. Inflant, ut superbæ; elevant, ut vanæ; perturbant, ut invidiæ; dissipant, ut iracundiæ; confundunt, ut acediosæ; distendunt, ut ambitiosæ; ligant, ut gulosæ; inquinant, ut luxuriosæ; contrahunt, ut timidæ; corrumpunt, ut malitiosæ. His igitur exclusis mens purgatur, si sanctis cogitationibus jugiter exerceatur, sicut scriptum est: *Cogitatio sancta custodiet te*. Sunt præterea cogitationes bonæ et sanctæ. Debemus enim cogitare de Deo, ut delectemur in illo: de Redemptoris nostri passione, quam pro nobis sustinuit in crucis patibulo, ut et nos parati simus tribulationes et angustias libenter sustinere pro illo: de hora transitus nostri, ut semper simus parati: de die judicii, quia ibi de operibus nostris rationem sumus reddaturi: de inferno, ut timeamus poenas, quia inde nulla est redemptio: de paradiso, ut desideremus coronas, quas habebimus in futuro; de mandatis Domini, et de Sacramentis nostræ redemptionis; ut perseveremus in via justitiæ per gratiam Dei. Amen.

CAPUT VII.

De quatuor spiritibus in cordibus hominum loquentibus.

12. His omnibus cogitationibus cordium huma-

norum quatuor spiritus loquuntur assidue, spiritus mundi, spiritus carnis, spiritus diaboli, Spiritus Dei. Spiritus mundi loquitur vana; et ipse tunc loquitur cordi nostro cum vanitatem diligimus, cum de vanitate lætamur, cum delectamur in vanitate. Spiritus carnis loquitur, cum mollia carni et sensibus carnis appetimus; cum ejus curam in desideriis et voluptate perficimus. Spiritus diaboli loquitur, quando et amara cogitamus, et aspera proferimus, tristes in nobis, aliis irascentes ingrati, invidi, sine affectione, sine fœdere. Spiritus Dei loquitur, quando dulcia meditamus et loquimur, hilares nobis et proximis, in omni dulcedine et bonitate, solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis (Ephes. IV, 3). Hæ conscientiæ, hæ cogitationes conscientiarum, hi spiritus loquentes in cogitationibus nostris: quæ melius tua conscientia, dulcissime frater, quam mea pagina cernit, atque discernit. Factus sum insipiens, tu me coegisti: sed melius volui ostendere imperitiam meam, quam confundere faciem tuam. Si quid bene dictum est, tibi imputa, pro cujus fide, et sensum, et verbum dedit Filius Dei. Si quid secus dictum est, tibi imputa, quia jussisti. Parce autem et festinationi, quia nihil ita contrarium, nihil ita discrepantissimum in scribendo, quam acceleratio et celeritas. Digne enim invenire quod quæris et verbis competentibus vestire quod invenieris, et locum aptum, et tempus feriatum et ingenium vividum, et stylum exercitatum desiderat. Verumtamen absconde epistolam, vel librum, si sic magis eligis nominare: vel, si provalere decreveris, tace nomen auctoris. Novit Auctor salutis, cui soli honor et gloria, quantum ego diligo salutem animæ tuæ, et honorem personæ tuæ. Ipse est Dominus noster Jesus Christus, qui tibi et se ipsum donat, et coronat te in misericordia et miserationibus. Vale, et ora pro me.

In aliis editionibus inepte nonnulla assuta reperies, præcedentibus, petita ex tractatu de Interiori Domo. Sed nobis non est operæ pretium, rebus otiose repetitis, implere paginas, præsertim cum ipse præsentis tractus epilocus additamentum reticeat.

TRACTATUS DE ORDINE VITÆ ET MORUM INSTITUTIONE ⁽³⁰⁾

374 Hic Tractatus quamvis Bernardi non sit, est tamen cujusdam Benedictini, ut ex cap. 5, n. 16, apparet, ex Patrum, maxime ex Ambrosii sententiis contextus. Dividitur in quatuor partes: quarum prima cap. 1-5, de virtutibus adolescentium; secunda, cap. 6, de virtutibus proficientium; tertia, cap. 7, 8, de virtutibus perfectorum; quarta, cap. 9-12, de vitiis.

(30) In quibusdam manuscriptis inscribitur, De Doctrina puerorum: alias, De Verecundia adolescentum

CAPUT PRIMUM.

Bonam institutionem primæ ætatis permagni esse momenti.

1. Hortatur quidem timidam mentis meæ imperitiam fraterna charitas, ut de vitæ ordine, et morum institutione breviter loqui debeam. Sed quia tempus est, ut ipso qui inspiravit opitulante, opus aggrediar, exordium sumere necessarium duxi ab illa laudabili virtute, quæ dicitur verecundia. Quæ cum sit omnibus ætatibus, personis, temporibus et locis apta, tamen adolescentes et juveniles animos maxime decet. Tres enim virtutes sunt quæ pueris adolescentibus magis congruunt, verecundia, taciturnitas, et obedientia. Non est autem dubium, si has studuerint habere, quin possint Christo, duce ad culmem perfectionemque virtutum ascendere. Morum enim insignia, et ornamenta virtutum in illis procul dubio cernimus senibus, qui ab ipso tirocinio primæ ætatis usque ad perfectum virum disciplinæ cœlestibus exercitati, per viam Domini fortiter cucurrerunt. Quorum scilicet sapientia tantum viget, et lucet, quantum senectus ipsa ætate fit doctior, usu certior, processu temporis prudentior. Hæc autem veterum studiorum dulcissimos fructus edit, et alios reficit. Multi namque senes diu viventes, et nihil proficientes, quia nullas sibi in oportuno tempore divitias congregarunt, inopes omnium virtutum animos juvenum reprobæ vitæ morbo inficiunt. Sicut enim per senem vitiosum et fatuum, ita per adolescentem inverecondum et temerarium religio sancta destruitur. Post indoctos namque prælatos malosque, in sancta Ecclesia nulla pestis ad nocendum infirmis valentior invenitur. Denique talium hominum genus, ista de quibus Apostolos prædixit, tempora (I Tim. III, 4), proh dolor! sine numero ferunt, quando ferme omnia quæ bona sunt et sancta, pessumdari confundique videmus. Et quoniam senes in melius mutari ab illa inolita vitiorum consuetudine difficillimum est, debemus manum adolescentibus porrigere: qui si dare volunt operam, omni depulso tepore possint utique per gratiam Christi vitam corrigere, mores componere, actusque suos in omnibus meliorare.

2. Idcirco diu est, quod desideravi propter juniorum salutem (eorum præcipue cum quibus vivo) ex opusculis Patrum pauca quædam deflorando colligere, quæ teneræ ætati eorum videantur specialiter consulere. Est enim mihi, fateor, tristitia magna et continuus dolor super cæcitate cordis eorum, qui cum didicerunt in schola Christi qualiter debeant et vitia propulsare, et sanctis **375** virtutibus insudare, heu! rebellionis spiritu armati, tam præcipiti impetu per abrupta vitiorum currunt ad mortem, ut eos auriga præsidens nullo freno disciplinæ valeat cohibere. Deberent utique in domo Dei ad cultum divini honoris super omnem ornatum tanquam vas aureum refulgere. Cur autem ab ipsis primis rudimentis infantie educati sunt tanta cura, tantoque labore; nisi ut fortes in bello facti, contra

mundum et ejus concupiscentias, contra carnem et ejus desideria, contra diabolum et ejus multiplicia tentamenta viriliter pugnent? Sed quod admirandum est et dolendum, plus eis quam cæteris gravis et austera videtur disciplinæ regula. Quare hoc, nisi quia sæcularem magis diligunt vitam? Certe vel nullus, vel rarus inter eos invenitur, qui libenter sequatur antiquorum Patrum instituta, et majorum vitam diligit; aut quia labor eum terret, aut quia in lubrica ætate difficilior est abstinencia, aut quia alacri adolescentiæ videtur vita obscurior: et ideo ad ea convertuntur studia, quæ plausibilia arbitrantur. Præsentia quippe plures, quam futura præferunt; sed meminisse debent quia non præsentibus, sed futuris militamus. Unde quo præstantior causa, eo debet esse cura attentior. Infelix qui legem vitæ et disciplinæ abjicit, et majorum gubernari magisterio refugit. Iste vero non secundum Deum, sed secundum se vivit: qui, si poterit, est cum quibus vult; pergit quo vult, et quantum vult; ridet et jocatur, inter quos, et ubi, et quando vult; postremo quidquid fratribus suave est, quidquid tactui blandum, quidquid oculis delectabile, quidquid cæteris sensibus carnis suæ jucundum, exercet ac sequitur. Ille vero qui secundum Deum vivit, non quod eum carnaliter delectat, sed quod spiritualiter ædificat facit et quidquid cupit aut agit, non vult ex sua, sed ex Dei voluntate, majorumque suorum jussione procedere. Nemo tamen positus in adolescentiæ, vel intemperantiæ lubrico, de sui conversione desperet. Oleaster enim olivæ insertus amissa amaritudine efficitur fructuosus. Si ergo agricultura convertit stirpium qualitatem, nonne studia doctrinæ et disciplinæ assiduitas mitigare possunt quaslibet ægritudinis passiones?

CAPUT II.

Verecundiam esse præcipuam virtutem quæ adolescentem ornet, et ubi ea potissimum exercenda.

3. Sed ne puerilis vita variis lapsibus vitietur, oportet teneros animos præfatis diligenter mancipare virtutibus, quatenus bona consuetudo cum ætate simul accrescat. Ut igitur clarius pateat quanta et qualis virtus sit verecundia, patris Ambrosii magna ex parte ponamus sensus et verba: ne si forte me parvipenderit stultum homuncionem, magnum Ambrosium, imo in Ambrosio Christum, non audeant spernere. Sic enim ille ait instruendorum morum magister (Offic. lib. I, cap. 2, 3, 17-20). Est autem honorum adolescentum timorem Dei habere: deferre patribus honorem, castitatem tueri, non adspernari humilitatem, diligere clementiam ac verecundiam, quæ ornamenta sunt minori ætati. Ut enim in senibus gravitas, juvenibus alacritas: ita in pueris adolescentibus verecundia, velut quadam dote commendatur naturæ. Quam pulchra virtus verecundia, et suavis gratia, quæ non solum in factis, sed etiam in ipsis spectatur sermonibus, ne modum progrediatis loquendo, ne quid indecorum sermo resonet tuus! Speculum enim mentis plerum-